

Jurisprudența obligatorie pentru aplicarea Codului de procedură penală

- deciziile Curții Constituționale
- hotărârile prealabile ale Înaltei Curți de Casație și Justiție privind dezlegarea unor chestiuni de drept
- recursurile în interesul legii

Ediția a 3-a, actualizată la data de
4 ianuarie 2021

Capitolul I. Decizii ale Curtii Constituționale

I. Introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente. Momentul până la care se poate solicita

CPP, art. 21 alin. (1)

Sintagma „în termenul prevăzut la art. 20 alin. (1)” din cuprinsul art. 21 alin. (1) CPP este neconstituțională, deoarece posibilitatea persoanei vătămate care s-a constituit parte civilă de a solicita introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente „până la începerea cercetării judecătorești”, în orice etapă procesuală, inclusiv după închiderea procedurii de cameră preliminară, este de natură a aduce atingere dreptului de acces liber la justiție și dreptului la apărare ale părții responsabile civilmente.

Este necesar ca, prin normele procesuale penale în materie, părții responsabile civilmente să i se recunoască participarea cu drepturi depline în procedura camerei preliminare – dreptul de a formula cereri și excepții cu privire la legalitatea sesizării instanței, legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală –, în vederea realizării unui echilibru între drepturi fundamentale relative aflate în concurs, și anume dreptul de acces liber la justiție și dreptul la apărare ale persoanei vătămate ce se constituie parte civilă, pe de o parte, și, pe de altă parte, dreptul de acces liber la justiție și dreptul la apărare ale părții responsabile civilmente.

C.C.R., dec. nr. 257 din 26 aprilie 2017, M. Of. nr. 472 din 22 iunie 2017

1. Pe rol se află soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 20 alin. (1) și art. 21 alin. (1) CPP raportat la art. 342 și urm. CPP, excepție ridicată de Societatea R. IFN SA, cu sediul în Baia Mare, în dosarul nr. 8.255/182/2015 al Judecătoriei Baia Mare, Secția penală, și care formează obiectul dosarului Curtii Constituționale nr. 1.162D/2016. (...)

3. Prin încheierea din 15 iunie 2016, pronunțată în dosarul nr. 8.255/182/2015, **Judecătoria Baia Mare, Secția penală, a sesizat Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 20 alin. (1) și art. 21 alin. (1) CPP raportat la art. 342 și urm. CPP.** Excepția a fost ridicată de Societatea R. IFN SA, cu sediul în Baia Mare, având calitatea de parte responsabilă civilmente într-o cauză penală în care inculpații au fost trimiși în judecată pentru săvârșirea infracțiunilor de fals intelectual, uz de fals și complicitate la infracțiunea de fals intelectual. În cauză, la data de 19 februarie 2016, după finalizarea procedurii de cameră preliminară prin care s-a dispus trimiterea în judecată a inculpaților și înainte de primul termen de judecată, persoana vătămată a formulat, în temeiul art. 20 CPP, cerere de constituire de parte civilă – admisă de către instanța de judecată – solicitând introducerea în cauză, în temeiul art. 21 alin. (1) CPP, a Societății R. IFN SA în calitate de parte responsabilă civilmente și tragerea la răspundere civilă a acesteia, precum și a inculpaților. Totodată, în cauză, partea responsabilă civilmente a formulat cerere de redeschidere a camerei preliminare, respinsă, ca inadmisibilă, prin încheierea din 8 iunie 2016, pronunțată de Judecătoria Baia Mare, Secția penală, în dosarul nr. 8.255/182/2015.

4. **În motivarea excepției de neconstituționalitate**, autoarea face referire la Decizia Curtii Constituționale nr. 641 din 11 noiembrie 2014, publicată în M. Of. nr. 887 din 5 decembrie 2014, parag. 35-37, pentru a sublinia importanța camerei preliminare și arată că, în condițiile în care persoana vătămată se constituie parte civilă în procesul penal în cursul judecății, după ce a fost parcursă faza camerei preliminare, aceasta, printr-un abuz de drept procesual, răpește părții responsabile civilmente dreptul de a formula cereri și excepții cu privire la competența și

legalitatea sesizării instanței, legalitatea administrării probelor și efectuarea actelor de către organele de urmărire penală, singurele mijloace de apărare rămase privind temeinicia probelor administrate în cursul urmăririi penale și administrarea altor probe decât cele administrate în cursul urmăririi penale. De asemenea arată că partea responsabilă civilmente introdusă în cauză în cursul judecății nu poate invoca nulitățile absolute prevăzute de art. 281 alin. (1) lit. e) și f) CPP, intervenite în cursul urmăririi penale sau în procedura camerei preliminare, în condițiile în care acestea se invocă până la încheierea procedurii camerei preliminare, indiferent dacă au intervenit în cursul urmăririi penale sau în procedura camerei preliminare. Invocă în continuare considerentele reținute în parag. 43, 46, 48 și 49 ale Deciziei Curții Constituționale nr. 641 din 11 noiembrie 2014 și susține că, în condițiile în care partea responsabilă civilmente formează împreună cu inculpatul un grup procesual obligat la repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, nu se poate condiționa, respectiv nu se poate interzice acesteia exercitarea, în mod efectiv, a drepturilor procesuale recunoscute de lege, în funcție de simpla manifestare de voință a unei alte părți procesuale.

5. **Judecătoria Baia Mare** arată că, potrivit art. 20 alin. (1) CPP, „*constituirea ca parte civilă se poate face până la începerea cercetării judecătorești*”, iar, potrivit art. 21 alin. (1) CPP, „*introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente poate avea loc, la cererea părții îndreptățite potrivit legii civile, în termenul prevăzut la art. 20 alin. (1)*”. De asemenea, potrivit art. 87 alin. (1) CPP, „*în cursul procesului penal, partea responsabilă civilmente are drepturile prevăzute la art. 81*”. Reține că, dacă până la data de 1 februarie 2014, introducerea în procesul penal a persoanei responsabile civilmente avea loc potrivit art. 16 CPP 1968, la cerere sau din oficiu, fie în cursul urmăririi penale, fie în fața instanței de judecată până la citirea actului de sesizare, odată cu adoptarea noului Cod de procedură penală, introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente poate avea loc doar la cererea părții îndreptățite potrivit legii civile, în termenul prevăzut de art. 20 alin. (1), respectiv până la începerea cercetării judecătorești. (...)

7. **Guvernul** consideră că excepția de neconstituționalitate este neîntemeiată și, în acest sens, face referire la Decizia Curții Constituționale nr. 84 din 23 februarie 2016, publicată în M. Of. nr. 371 din 13 mai 2016, prin care dispozițiile criticate au mai fost supuse controlului de constituționalitate.

8. **Președinții celor două Camere ale Parlamentului și Avocatul Poporului** nu au comunicat punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate. (...)

10. **Obiect al excepției de neconstituționalitate** îl constituie, potrivit încheierii de sesizare, dispozițiile art. 20 alin. (1) și art. 21 alin. (1) CPP raportat la art. 342 și urm. CPP. Din notele scrise ale autoarei excepției rezultă că aceasta solicită sesizarea Curții Constituționale cu privire la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 20 alin. (1) și art. 21 alin. (1) teza finală CPP, „dacă prin interpretarea acestora se restrânge dreptul persoanei responsabile civilmente de a formula cereri și ridica excepții în fața judecătorului de cameră preliminară în raport de obiectul acesteia prevăzut de art. 342 și urm. CPP, în condițiile în care introducerea părții responsabile civilmente are loc după închiderea etapei procesuale a camerei preliminare și înainte de începerea cercetării judecătorești”. În aceste condiții, Curtea reține că obiectul excepției de neconstituționalitate îl constituie dispozițiile art. 20 alin. (1) și art. 21 alin. (1) CPP, care au următorul conținut:

– art. 20 alin. (1): „*Constituirea ca parte civilă se poate face până la începerea cercetării judecătorești. Organele judiciare au obligația de a aduce la cunoștința persoanei vătămate acest drept*”;

– art. 21 alin. (1): „*Introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente poate avea loc, la cererea părții îndreptățite potrivit legii civile, în termenul prevăzut la art. 20 alin. (1)*”.

11. Autoarea excepției apreciază că normele procesuale penale criticate contravin dispozițiilor constituționale ale art. 16 alin. (1) privind egalitatea în drepturi a cetățenilor, art. 20 – „*Tratatul internațional privind drepturile omului*”, art. 21 alin. (1) și (3) referitoare la accesul liber la justiție și dreptul părților la un proces echitabil, art. 24 alin. (1) privind dreptul la apărare și art. 124

alin. (1) și (2) privind înfăptuirea justiției. Invocă și dispozițiile art. 6 parag. 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

12. **Examinând excepția de neconstituționalitate**, Curtea reține că săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală poate avea, în afară de urmarea cu caracter penal, și consecințe de ordin extrapenal – civil, administrativ, disciplinar – așa încât, alături de conflictul de drept penal (raportul juridic penal), se poate ivi și un conflict de drept extrapenal (un raport juridic extrapenal). Când acest raport extrapenal are caracter civil, el poate fi adus în fața organelor judiciare în vederea obținerii unei reparații pentru vătămarea suferită, mijlocul juridic care servește la aducerea raportului de conflict civil în fața organelor judiciare fiind acțiunea în justiție având denumirea de „acțiune civilă”. Curtea reține că, din punct de vedere substanțial, obiectul acțiunii civile îl formează exercitarea dreptului de a reclama reparații prin mijlocirea organelor judiciare, iar, sub aspect procesual, acțiunea civilă are ca obiect tragerea la răspundere civilă delictuală a persoanei responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale [art. 19 alin. (1) CPP]. Curtea reține, totodată, că exercițiul acțiunii civile în cadrul procesului penal constituie un beneficiu procesual acordat victimei infracțiunii, de a valorifica toate elementele strânse de procuror în acuzare, precum și întreg cadrul procesual al procesului penal, pentru a-și satisface interesele de ordin civil – morale sau patrimoniale – afectate de comiterea infracțiunii. Acțiunea civilă alăturată acțiunii penale în cadrul procesului penal constituie latura civilă a acestui proces și are ca temei fapta ilicită, întrucât temeiul acțiunii penale este un fapt ilicit, iar acest temei limitează și temeiul acțiunii civile.

13. Curtea observă că, în actuala reglementare procesual penală, regimul juridic al acțiunii civile este delimitat de capitolul II „*Acțiunea civilă*” din titlul II al Părții generale a Codului de procedură penală (art. 19-28), capitolele V „*Partea civilă și drepturile acesteia*” (art. 84, art. 85) și VI „*Partea responsabilă civilmente și drepturile acesteia*” (art. 86, art. 87) din titlul III al Părții generale a Codului de procedură penală, dispoziții completate de reguli procedurale înscrise în secțiunea a 3-a „*Audierea persoanei vătămate, a părții civile și a părții responsabile civilmente*”, capitolul II din titlul IV al Părții generale a Codului de procedură penală (art. 111-113), art. 308 referitor la procedura audierii anticipate, titlul II „*Camera preliminară*” din Partea specială a Codului de procedură penală (art. 342-348), art. 353 referitor la citare, art. 365 – „*Participarea celorlalte părți la judecată și drepturile acestora*”, art. 374 privind aducerea la cunoștință a învinuirii, lămuriri și cereri, art. 378 – „*Audierea inculpatului*”, art. 380 – „*Audierea persoanei vătămate, a părții civile și a părții responsabile civilmente*”, art. 407 privind comunicarea hotărârii, art. 409 referitor la persoanele care pot face apel, art. 436 privind declararea recursului în casație și art. 486 privind soluționarea acțiunii civile în cazul încheierii unui acord de recunoaștere.

14. Pentru ca acțiunea civilă să poată fi exercitată în procesul penal se cer a fi îndeplinite câteva condiții, respectiv să existe o faptă ilicită de natură să producă prejudicii materiale sau morale, prejudiciul să fie cert, atât sub aspectul existenței, cât și sub aspectul întinderii sale și să nu fi fost reparat, între infracțiunea comisă și prejudiciu să existe o legătură de cauzalitate, să existe o manifestare de voință în sensul constituirii de parte civilă în procesul penal. Având în vedere ultima condiție enunțată, Curtea reține că, în procesul penal, acțiunea civilă se declanșează prin constituirea ca parte civilă a persoanei vătămate, în condițiile art. 20 CPP, cererea de constituire fiind necesar a fi formulată în scris sau oral, cu indicarea naturii și a întinderii pretențiilor, a motivelor și a probelor pe care acestea se întemeiază. În cazul nerespectării vreuneia dintre condițiile menționate, persoana vătămată sau succesorii acesteia nu se mai pot constitui parte civilă în cadrul procesului penal, aceștia având însă posibilitatea de a introduce acțiunea la instanța civilă. Curtea reține, de asemenea, că acțiunea civilă poate fi exercitată de către persoana vătămată sau, după caz, de reprezentantul său legal (când persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau aceasta îi este restrânsă) ori succesorii acesteia. În mod excepțional, acțiunea civilă poate fi exercitată și de către procuror, pentru persoanele lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă, exercițiul acțiunii de către procuror fiind subsidiar, condiționat de pasivitatea reprezentantului legal al persoanei vătămate ori de inexistența acestuia.

15. Așadar, Curtea reține că, de principiu, persoana vătămată este liberă să decidă dacă declanșează acțiunea civilă separat de procesul penal, după cum tot ea este cea care poate să dispună de acest instrument juridic în cursul procesului penal, acțiunea civilă alăturată acțiunii penale fiind guvernată de principiul disponibilității. Principiul disponibilității este caracteristic procesului civil, iar, în lumina lui, persoana vătămată poate determina nu numai existența acțiunii civile în cadrul procesului penal – prin declanșarea procedurii judiciare prin formularea cererii de constituire de parte civilă –, ci și conținutul acestei acțiuni prin stabilirea cadrului procesual în privința părților și obiectului, precum și din perspectiva apărărilor formulate. Legea procesual penală în vigoare preia dispoziții specifice procedurii civile, art. 20 alin. (2) reglementând condițiile în care persoana vătămată se poate constitui parte civilă, prin indicarea naturii pretențiilor (caracterul moral sau material al prejudiciului și opțiunea reparării lui în natură sau prin echivalent bănesc), a întinderii pretențiilor (evaluarea în concret a pagubei), a motivelor pe care se întemeiază cererea (situația de fapt) și a probelor care pot fi, pe de o parte, cele administrate în cursul urmăririi penale și care nu au fost excluse în camera preliminară și, pe de altă parte, probe noi, pe care partea civilă le propune spre administrare, iar instanța le va pune în discuția participanților, în condițiile art. 374 alin. (5) și (6) CPP.

16. În aceste condiții, Curtea constată că persoana vătămată hotărăște cu privire la cadrul procesual de realizare a pretențiilor sale, fie sesizând instanța civilă, fie alăturând acțiunea civilă acțiunii penale, în această din urmă ipoteză tot ea fiind în măsură să aleagă momentul exercitării dreptului de a reclama reparații prin mijlocirea organelor judiciare, cu respectarea însă a termenului limită prevăzut de art. 20 alin. (1) teza întâi CPP, respectiv „*până la începerea cercetării judecătorești*”. Codul de procedură penală din 1968 făcea referire la momentul „*citirii actului de sesizare*”, până la care se putea face constituirea de parte civilă, potrivit legii procesual penale în vigoare, însă începerea cercetării judecătorești nu mai este determinată de citirea actului de sesizare, în prezent „*începerea cercetării judecătorești*” fiind legată de momentul administrării efective a probelor în fața instanței de fond.

17. Așadar, Curtea constată că, *de lege lata*, constituirea de parte civilă poate avea loc „*până la începerea cercetării judecătorești*”. Nici procurorul și nici instanța nu pot limita disponibilitatea acțiunii civile, după cum niciunul dintre aceste organe judiciare nu se poate subroga în drepturile persoanei vătămate. Organele judiciare anterior menționate au însă, potrivit art. 20 alin. (1) teza a doua CPP, obligația să informeze persoana vătămată că se poate constitui parte civilă în procesul penal, în condițiile art. 111 CPP – la începutul primei audieri, când persoanei vătămate i se aduc la cunoștință drepturile și obligațiile sale, ale art. 353 CPP – prin citarea persoanei vătămate pentru primul termen de judecată, cu mențiunea că se poate constitui parte civilă până la începerea cercetării judecătorești și ale art. 374 alin. (3) CPP – care dispune că, la primul termen la care procedura de citare este legal îndeplinită și cauza se află în stare de judecată, președintele pune în vedere persoanei vătămate că se poate constitui parte civilă până la începerea cercetării judecătorești. Curtea observă că această obligație are în continuare o justificare din perspectiva rolului activ pe care trebuie să îl aibă organele judiciare, chiar dacă actuala lege procesual penală, nereglementând acest principiu, a atribuit judecătorului un rol pasiv mai accentuat, similar celui din sistemele adversiale, procurorul păstrând în continuare rol activ în procesul penal.

18. În continuare, Curtea reține că formularea cererii de constituire ca parte civilă declanșează acțiunea civilă, în același timp luând naștere și contraacțiunea (de apărare) a celui sau celor împotriva cărora este îndreptată acțiunea civilă, subiect pasiv al acțiunii civile putând fi inculpatul sau partea responsabilă civilmente. Cât privește partea responsabilă civilmente, potrivit art. 86 CPP, „*persoana care, potrivit legii civile, are obligația legală sau convențională de a repara în întregime sau în parte, singură sau în solidar, prejudiciul cauzat prin infracțiune și care este chemată să răspundă în proces este parte în procesul penal și se numește parte responsabilă civilmente*”, calitatea de parte responsabilă civilmente fiind stabilită în condițiile art. 1.372-1.374 C. civ., pentru atragerea răspunderii civile a persoanei care și-a asumat responsabilitatea unei activități fiind necesară și stabilirea existenței unei vinovății.

19. Curtea reține că „*introducerea*” în procesul penal a părții responsabile civilmente poate avea loc, în condițiile art. 21 CPP „*la cererea părții îndreptățite potrivit legii civile*”, în termenul prevăzut la art. 20 alin. (1) din același cod, așadar „*până la începerea cercetării judecătorești*”. De asemenea, potrivit legii procesual penale în vigoare, atunci când exercită acțiunea civilă, procurorul este obligat să ceară introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente, în condițiile alin. (1) ale art. 21, cu respectarea termenului menționat anterior.

20. Totodată, „persoana” responsabilă civilmente, expusă unei acțiuni civile separate, are interesul de a „*interven*”, în calitate de parte responsabilă civilmente, în procesul penal în care se judecă acțiunea civilă și în care se va pronunța o hotărâre judecătorească, hotărâre care, potrivit art. 28 alin. (1) CPP, va avea autoritate de lucru judecat în fața instanței civile, cu privire la existența faptei și a persoanei care a săvârșit-o, așa încât Curtea reține că, în temeiul art. 21 alin. (3) CPP, partea responsabilă civilmente poate interveni în procesul penal până la terminarea cercetării judecătorești la prima instanță de judecată, luând procedura din stadiul în care se află în momentul intervenției. Curtea observă că intervenția părții responsabile civilmente în latura civilă a procesului penal evocă într-o oarecare măsură intervenția voluntară accesorie reglementată în art. 61 alin. (3) și art. 63 CPC, cu precizarea că partea responsabilă civilmente nu intervine doar ca să sprijine apărarea inculpatului, ci pentru a formula propriile apărări în soluționarea acțiunii civile alăturate celei penale aflate pe rol.

21. Așadar, Curtea constată că, prin introducerea sa în cauză sau datorită intervenției sale în proces, „persoana” responsabilă civilmente devine „*parte*” în acțiunea civilă din cadrul procesului penal și, în această calitate, dobândește, implicit, drepturile procesuale inerente contraacțiunii pe care o are inculpatul cu privire la acțiunea civilă din cadrul procesului penal, așadar ea poate invoca orice probe existente în dosarul cauzei penale sau poate propune administrarea de probe noi care ar demonstra că pretențiile părții civile sunt neîntemeiate. De altfel, Curtea observă că legiuitorul a reglementat, expres, faptul că partea responsabilă civilmente are, în ceea ce privește acțiunea civilă, toate drepturile pe care legea le prevede pentru inculpat [art. 21 alin. (4) CPP]. Cu toate acestea, Curtea reține că, pe lângă condițiile impuse „persoanei” responsabile civilmente pentru a putea interveni în procesul penal și pentru a dobândi, în acest fel, calitatea de „*parte*” în proces – și care sunt: capacitatea procesuală de exercițiu și de folosință, calitatea procesuală, afirmarea unui interes în fața organelor judiciare, legătura de conexitate între cererea principală și cea de participare a părții responsabile civilmente la activitatea judiciară – trebuie să existe și un proces civil pendent, așadar trebuie să fi fost declanșată acțiunea civilă în procesul penal, iar aceasta depinde, astfel cum s-a arătat în precedent, de manifestarea de voință a persoanei vătămate, care poate fi exprimată în orice fază a procesului penal, „*până la începerea cercetării judecătorești*” în cauză.

22. În completarea celor reținute în paragrafele anterioare, Curtea observă că, prin Decizia nr. 641 din 11 noiembrie 2014, publicată în M. Of. nr. 887 din 5 decembrie 2014, a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că dispozițiile art. 344 alin. (4) CPP și soluția legislativă cuprinsă în art. 345 alin. (1) și în art. 346 alin. (1) CPP, potrivit căreia judecătorul de cameră preliminară se pronunță „*fără participarea procurorului și a inculpatului*”, sunt neconstituționale, întrucât nu permit participarea procurorului, a inculpatului, a părții civile și a părții responsabile civilmente în procedura desfășurată în camera de consiliu, în fața judecătorului de cameră preliminară, soluția și considerentele reținute, aplicându-se *mutatis mutandis* și în ceea ce privește procedura contestației împotriva soluției pronunțate de judecătorul de cameră preliminară. În considerentele deciziei precitate, Curtea a statuat cu privire la o nouă fază procesuală, corespunzătoare funcției de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată – faza camerei preliminare – distinctă de toate celelalte faze procesuale, inclusiv de faza de judecată, astfel încât s-a reținut o nouă structură a procesului penal. Totodată, Curtea a reținut că obiectul procedurii camerei preliminare îl constituie verificarea, după trimiterea în judecată, a competenței și a legalității sesizării instanței, precum și verificarea legalității administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală. De asemenea, Curtea a reținut că probele care au fost excluse de judecător în această fază nu pot fi avute

în vedere la judecarea în fond a cauzei, în condițiile în care, în concepția inițiatorului, proiectul Codului de procedură penală „institue competența judecătorului de cameră preliminară în verificarea conformității probelor administrate în cursul urmăririi penale cu garanțiile de echitate a procedurii. Sub acest aspect, legalitatea administrării probelor este strâns și exclusiv legată de asigurarea caracterului echitabil al procesului penal. (...) Așadar, prin conținutul dispozițiilor care reglementează camera preliminară, prin soluțiile care pot fi dispuse, sunt prevăzute criteriile în baza cărora se stabilește dacă procedura în cursul urmăririi penale a avut caracter echitabil pentru a se putea proceda la judecata pe fond”. Având în vedere aceste aspecte și faptul că probele reprezintă elementul central al oricărui proces penal, Curtea a constatat că procedura desfășurată în camera preliminară este deosebit de importantă, având o influență directă asupra desfășurării și echității procedurii ulterioare, inclusiv asupra procesului propriu-zis.

23. Cu privire la partea civilă și partea responsabilă civilmente, reținând, în aceeași decizie, că acestea sunt excluse *ab initio* din procedura de cameră preliminară, instanța constituțională a apreciat că – din perspectiva contradictorialității, ca element definitoriu al egalității de arme și al dreptului la un proces echitabil – norma legală trebuie să permită comunicarea către toate părțile din procesul penal – inculpat, parte civilă, parte responsabilă civilmente – a documentelor care sunt de natură să influențeze decizia judecătorului și să prevadă posibilitatea tuturor acestor părți de a discuta în mod efectiv observațiile depuse instanței. Curtea a observat că, potrivit art. 32 CPP, pe lângă inculpat, partea civilă și partea responsabilă civilmente sunt părți în procesul penal. În ceea ce privește partea civilă, Curtea a reținut că, potrivit art. 84 CPP, persoana vătămată care exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal este parte în procesul penal și se numește parte civilă. În context au fost reiterate considerentele Deciziei nr. 482 din 9 noiembrie 2004, publicată în M. Of. nr. 1.200 din 15 decembrie 2004, potrivit căreia, „în cazul în care persoana vătămată formulează, în cadrul procesului penal, pretenții pentru repararea prejudiciului material suferit ca urmare a săvârșirii infracțiunii, aceasta cumulează două calități procesuale – calitatea de parte vătămată și calitatea de parte civilă. Aceste două părți ale procesului penal se află însă într-o situație identică, și anume în situația de persoană lezată în drepturile sale prin săvârșirea infracțiunii, ceea ce justifică existența «*interesului legitim*», la care se referă art. 21 din Constituție”.

24. De asemenea, în ceea ce privește partea responsabilă civilmente, Curtea a făcut referire la dispozițiile art. 86 CPP, reținând că partea responsabilă civilmente împreună cu inculpatul formează un grup procesual obligat la repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune. Astfel, Curtea a subliniat că partea responsabilă civilmente are interesul înlăturării condițiilor care ar atrage răspunderea sa civilă. Mai mult, Curtea a reținut că, potrivit art. 85 alin. (1) și art. 87 alin. (1) CPP, atât partea civilă, cât și partea responsabilă civilmente se bucură de drepturile prevăzute la art. 81 din același cod, dintre care s-a reținut dreptul acestora de a propune administrarea de probe de către organele judiciare, de a ridica excepții și de a pune concluzii, de a formula orice alte cereri ce țin de soluționarea laturii penale a cauzei și de a consulta dosarul, în condițiile legii. Din această perspectivă, Curtea a apreciat că părțile civile și părțile responsabile civilmente nu le este străin interesul pentru soluționarea laturii penale a procesului, în condițiile în care de stabilirea existenței faptei penale și a vinovăției inculpatului judecat în cauză depinde și soluționarea laturii civile a procesului. Curtea a reținut, totodată, că partea civilă, partea civilmente responsabilă și inculpatul au aceeași calitate, de „*părți*” și, prin urmare, se află în aceeași situație.

25. În aceste condiții, statuând că prevederile art. 6 din Convenție trebuie respectate de legiuitor și atunci când reglementează în domeniul procedurilor penale care nu țin de rezolvarea cauzei pe fond, inclusiv și în ceea ce privește procedura camerei preliminare, Curtea a apreciat că, din perspectiva principiului contradictorialității, ca element definitoriu al egalității de arme și al dreptului la un proces echitabil, atât părțile civile, cât și părțile civilmente responsabile trebuie să li se ofere aceleași drepturi ca și inculpatului, așa încât, odată citate, partea civilă și partea responsabilă civilmente iau cunoștință despre desfășurarea procedurii în fața judecătorului de cameră preliminară și au dreptul să consulte toate documentele existente în dosarul cauzei,

inclusiv rechizitoriul, fiindu-le asigurate, în acest fel, toate drepturile și garanțiile procesuale pe care dreptul la un proces echitabil le presupune în faza procesuală analizată. Din perspectiva dreptului la o procedură orală, Curtea a observat că numai în cadrul unor dezbateri desfășurate oral procesul poate fi urmărit efectiv, în succesiunea fazelor sale, de către părți, așa încât dreptul la o procedură orală conține și dreptul inculpatului, al părții civile și al părții responsabile civilmente de a fi prezente în fața instanței, în camera preliminară, acest principiu asigurând contactul nemijlocit între judecător și părți, făcând ca expunerea susținerilor formulate de părți să respecte o anumită ordine și facilitând astfel stabilirea corectă a faptelor.

26. În același fel, prin Decizia nr. 631 din 8 octombrie 2015, publicată în M. Of. nr. 831 din 6 noiembrie 2015, Curtea a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că soluția legislativă cuprinsă în art. 347 alin. (1) CPP potrivit căreia numai „*procurorul și inculpatul*” pot face contestație cu privire la modul de soluționare a cererilor și a excepțiilor, precum și împotriva soluțiilor prevăzute la art. 346 alin. (3)-(5) CPP este neconstituțională. În motivarea soluției sale, Curtea a reiterat considerentele reținute în Decizia nr. 641 din 11 noiembrie 2014 și, făcând referire la dispozițiile art. 21 alin. (1) și (2) din Legea fundamentală și ale art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, a statuat că restrângerea sferei titularilor contestației în camera preliminară doar la procuror și inculpat determină încălcarea dreptului de acces la justiție – consacrat de normele constituționale și convenționale precitate – al părții civile și părții responsabile civilmente, având în vedere faptul că rezultatul procedurii în camera preliminară referitor la stabilirea legalității administrării probelor și a efectuării actelor procesuale de către organele de urmărire penală are o influență directă asupra desfășurării judecării pe fond, putând să fie decisiv pentru stabilirea vinovăției/nevinovăției inculpatului. Curtea a reținut că partea civilă, precum și partea responsabilă civilmente trebuie să aibă posibilitatea, ca și inculpatul și procurorul, de a contesta cele statuate de către judecătorul de cameră preliminară prin încheierea pronunțată în condițiile art. 346 alin. (1) CPP referitor la modul de soluționare a cererilor și excepțiilor, precum și împotriva soluțiilor de restituire a cauzei la parchet – în caz de constatare a unor neregularități ale actului de sesizare; excluderea totală a probelor administrate în cursul urmăririi penale; neremedierea, în termen, de către parchet a neregularităților actului de sesizare – ori cu privire la cazurile în care judecătorul a exclus una sau mai multe probe administrate sau a constatat nulitatea actelor de urmărire penală efectuate cu încălcarea legii, în condițiile în care probele excluse nu pot fi avute în vedere la judecata în fond a cauzei.

27. Așadar, prin deciziile nr. 641 din 11 noiembrie 2014 și nr. 631 din 8 octombrie 2015, Curtea a statuat că judecătorul de cameră preliminară este suveran asupra stabilirii legalității administrării probelor și a efectuării actelor de urmărire, fiind singurul care poate aprecia asupra acestor elemente, actele pe care acesta le îndeplinește având o influență directă asupra desfășurării și echității procesului. Odată începută judecata, judecătorul fondului nu mai poate aprecia asupra probelor excluse în camera preliminară, dar nici asupra legalității administrării probelor ce au rămas câștigate procesului. Totodată, prin aceleași decizii, Curtea a statuat cu privire la participarea obligatorie, cu drepturi depline, a părții civile și a părții responsabile civilmente în procedura desfășurată în camera de consiliu, în fața judecătorului de cameră preliminară, atât în fond, cât și în etapa de control judiciar a contestației.

28. Plecând de la aceste premise și având în vedere criticile formulate de autoarea excepției de neconstituționalitate din prezenta cauză – potrivit cărora partea responsabilă civilmente „*introdusă*” în cauză după finalizarea camerei preliminare se află în imposibilitatea de a formula cereri și excepții cu privire la competența și legalitatea sesizării instanței, legalitatea administrării probelor și efectuarea actelor de către organele de urmărire penală –, Curtea reține că, după rămânerea definitivă a soluției dispuse de judecătorul de cameră preliminară, nu mai există niciun temei legal în baza căruia partea responsabilă civilmente, care nu a fost prezentă în camera preliminară, să poată formula cereri ori excepții referitoare la aspecte deja analizate în această fază procesuală, în special cu privire la legalitatea mijloacelor de probă care servesc la stabilirea existenței, respectiv a întinderii prejudiciului (rapoarte de expertiză sau constatare).

Or, astfel cum a statuat Curtea, rezultatul procedurii în camera preliminară referitor la stabilirea legalității administrării probelor și a efectuării actelor procesuale de către organele de urmărire penală are o influență directă asupra desfășurării judecătii pe fond, putând să fie decisiv pentru stabilirea vinovăției/nevinovăției inculpatului, aspect de care depinde, în mod esențial, și soluționarea laturii civile a procesului penal.

29. Așa încât Curtea constată că, în condițiile în care constituirea ca parte civilă a persoanei vătămate se poate face în orice fază procesuală „*până la începerea cercetării judecătorești*” – introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente, ca și posibilitatea părții responsabile civilmente de a interveni în procesul penal, fiind corelate cu declarația de constituire de parte civilă în procesul penal – exercitarea efectivă de către partea responsabilă civilmente a drepturilor procesuale – recunoscute de lege și statuate în jurisprudența instanței de control constituțional – în faza camerei preliminare, așadar, liberul acces al acestei părți, depinde exclusiv de manifestarea de voință a persoanei vătămate. Or, Curtea constată că persoana vătămată, constituită ca parte civilă în procesul penal, are interese contrare părții responsabile civilmente, așa încât există posibilitatea ca aceasta să își exercite dreptul de a reclama reparații prin mijlocirea organelor judiciare în mod abuziv, cu scopul de a limita/exclude accesul părții responsabile civilmente în faza camerei preliminare care, astfel cum s-a arătat în precedent, are o importanță deosebită asupra fazelor de judecată ulterioare prin prisma obiectului ei.

30. În aceste condiții, reținând cele menționate în paragrafele anterioare, în special considerentele deciziilor anterior citate potrivit cărora părții responsabile civilmente trebuie să i se recunoască participarea cu drepturi procesuale depline în procedura camerei preliminare, Curtea constată că posibilitatea persoanei vătămate, care s-a constituit parte civilă, de a solicita introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente „*până la începerea cercetării judecătorești*”, în orice fază procesuală, inclusiv după închiderea procedurii de cameră preliminară, este de natură a aduce atingere dreptului de acces liber la justiție al părții responsabile civilmente, consacrat de art. 21 din Legea fundamentală.

31. Potrivit art. 21 alin. (1) din Constituție, „*orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime*”, alin. (2) al aceluiași articol stabilind că „*nicio lege nu poate îngreuna exercitarea acestui drept*”. Conform jurisprudenței instanței de control constituțional, în reglementarea exercitării acestui drept fundamental, legiuitorul are posibilitatea să impună anumite condiții de formă, ținând de natura și de exigențele administrării justiției, fără însă ca aceste condiționări să aducă atingere substanței dreptului sau să îl lipsească de efectivitate. Or, condiționarea dreptului de acces liber la justiție al părții responsabile civilmente de introducerea acesteia în procesul penal în termenul reglementat de art. 21 alin. (1) CPP, respectiv „*până la începerea cercetării judecătorești*”, are drept consecință lipsirea de efectivitate a dreptului acestei părți. Cu alte cuvinte, protecția oferită dreptului de acces la justiție al persoanei vătămate care s-a constituit parte civilă și care poate solicita introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente „*până la începerea cercetării judecătorești*” determină limitarea dreptului de acces liber la justiție al părții responsabile civilmente, în aceste condiții fiind necesar ca legiuitorul să facă apel la mijloace adecvate pentru ca această limitare să fie proporțională cu scopul urmărit, întrucât absolutizarea unuia dintre cele două drepturi – în condițiile în care sfera de manifestare a acestora este concomitentă – ar putea duce la afectarea substanței celui alt drept.

32. Totodată, cât privește dreptul la apărare, invocat de către autoarea excepției, Curtea reține că acesta este de natură constituțională, fiind consacrat în art. 24 din Legea fundamentală care prevede că „*dreptul la apărare este garantat*” și că „*în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu*”. Dreptul la apărare conferă oricărei părți implicate într-un proces, potrivit intereselor sale și indiferent de natura procesului, posibilitatea de a utiliza toate mijloacele prevăzute de lege pentru a invoca în apărarea sa fapte sau împrejurări. Acest drept presupune participarea la ședințele de judecată, folosirea mijloacelor de probă, invocarea excepțiilor prevăzute de legea procesual penală, exercitarea oricăror altor drepturi procesuale și posibilitatea de a beneficia de serviciile unui apărător. De asemenea, Curtea

observă că art. 10 CPP reglementează dreptul la apărare ca principiu al procedurilor penale și al procesului penal în ansamblul său, în concordanță cu prevederile constituționale ce consacră acest drept, stabilind atât drepturi procesuale ale părților și subiecților procesuali principali [art. 10 alin. (2) și (3)], cât și garanții procesuale ale acestora [art. 10 alin. (4) și (5)]. În aceste condiții, Curtea constată că manifestarea de voință a persoanei vătămate care s-a constituit parte civilă de a solicita introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente „*până la începerea cercetării judecătorești*”, în orice fază procesuală, inclusiv după închiderea procedurii de cameră preliminară, asigură respectarea dreptului la apărare a acestei părți, însă este de natură a aduce atingere dreptului fundamental la apărare al părții responsabile civilmente.

33. Așadar, Curtea constată că normele procesual penale ale art. 21 alin. (1), reglementând posibilitatea persoanei vătămate care s-a constituit parte civilă de a solicita introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente „*până la începerea cercetării judecătorești*”, nu sunt în măsură să mențină echilibrul între drepturi fundamentale aflate în concurs. De altfel, Curtea a reținut în paragraf. 15 al Deciziei nr. 741 din 13 decembrie 2016, publicată în M. Of. nr. 127 din 17 februarie 2017, că „dreptul procesual român aparține categoriei de sisteme de drept protective pentru persoana vătămată prin săvârșirea unei infracțiuni, care permite exercitarea acțiunii civile în procesul penal, singura condiție ce se cere a fi îndeplinită, în acest sens, fiind cea a manifestării voinței persoanei vătămate în termenul și în forma prevăzute de dispozițiile Codului de procedură penală”. Curtea reamintește că acțiunea civilă în procesul penal este guvernată de principiul disponibilității, care este de sorginte civilă, fiind reglementat de norme imperative, de ordine privată, asigurând protejarea intereselor particulare ale părților. Cu alte cuvinte, dreptul de dispoziție al persoanei vătămate, cât privește acțiunea civilă în procesul penal, este reglementat prin norme imperative, însă de ordine privată, regulile care dau conținut principiului disponibilității în această materie asigurând, în principal, protejarea intereselor private ale persoanei vătămate. În aceste condiții, Curtea constată că este necesar ca, prin normele procesual penale în materie, să se asigure dreptul părții responsabile civilmente de a formula cereri și excepții cu privire la legalitatea sesizării instanței, legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală, în procedura camerei preliminare, tocmai în vederea realizării unui echilibru între drepturi fundamentale relative aflate în concurs, și anume, dreptul de acces liber la justiție și dreptul la apărare ale persoanei vătămate ce se constituie parte civilă, pe de o parte, și dreptul de acces liber la justiție și dreptul la apărare ale părții responsabile civilmente, pe de altă parte.

34. În mod similar, cele constatate anterior de Curte sunt aplicabile *mutatis mutandis* și în ipoteza în care procurorul exercită acțiunea civilă, în condițiile art. 20 alin. (1) și (2) CPP, și este obligat, potrivit art. 21 alin. (2) CPP, să ceară introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente, în condițiile alin. (1) al aceluiași articol.

35. În final, Curtea observă că, prin Decizia nr. 84 din 23 februarie 2016, publicată în M. Of. nr. 371 din 13 mai 2016, a mai examinat excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 21 CPP respingând-o ca neîntemeiată. Curtea reține însă că soluția legislativă criticată, respectiv a dispozițiilor art. 21 alin. (1) CPP ar fi fost justificată în vechea reglementare procesual penală, în condițiile în care, în procesul penal, nu era reglementată faza camerei preliminare, iar verificarea competenței și a legalității sesizării instanței, verificarea legalității administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală se realizau în faza a doua a procesului penal – faza judecătii. Or, Curtea constată că soluția legislativă criticată în prezenta cauză nu are nicio fundamentare în cadrul normativ procesual penal în vigoare, în care a fost introdusă procedura camerei preliminare, și, având în vedere, în mod special, modul în care această nouă fază a procesului penal a fost configurată prin deciziile Curții Constituționale nr. 641 din 11 noiembrie 2014 și nr. 631 din 8 octombrie 2015, în care a fost subliniată importanța acestei noi faze în procesul penal și faptul că părții responsabile civilmente trebuie să i se ofere aceleași drepturi ca și inculpatului, din perspectiva faptului că aceasta împreună cu inculpatul formează un grup procesual obligat la repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, în același timp